11. ДАВО. Ф.Р-1901, оп.1, спр.7.
12. ДАВО. Ф.Р-1901, оп.1, спр.59.
13. ДАВО. Ф.Р-1901, оп.1, спр.75.
14. ДАВО. Ф.Р-1901, оп.1, спр.76.
15. ДАВО. Ф.Р-2041, оп.1, спр.255.
16. ДАВО. Ф.Р-784, оп.1, спр.1.
17. ДАВО. Ф.Р-951, оп.1, спр.1.
18. ДАВО. Ф.Р-951, оп.1, спр.5.
19. ДАВО. Ф.Р-951, оп.1, спр.126.
20. ЗУ УСРР. 1923. №33.
21. ЗУ УСРР. 1924. №7.
22. Іванова О. Роль комітетів незаможних селян Поділля в господарському будівництві (1921-1925) // В кн. З історії радянської Вінниччини. Вінниця, 1960.
23. Материалы по обследованию комитетов незаможних селян. (По даным исследования в июне 1925 г.). Х., 1925.
24. Отчет Подольского губернского исполнительного комитета за 1923 г. Вінниця. 2024.
25. Поділля в період відбудови народного господарства (1920-1925). Зб. док. і мат. Вінниця, 1957.
26. ЦДАВО України. Ф.257, оп.1, спр.20.
27. ЦДАВО України. Ф.257, оп.1, спр.55.
28. ЦДАВО України. Ф.257, оп.1, спр.120.
29. ЦДАВО України. Ф.257, оп.1, спр.136.
30. ЦДАВО України. Ф.257, оп.1, спр.193.
31. ЦДАГО України. Ф.1, оп.20, спр.1666.

Олександр Комарніцький

УЧАСТЬ МОЛОДІ МОГИЛІВСЬКОЇ ОКРУГИ В АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕННЯХ НАПРИКІНЦІ 1920-Х РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «КОМСОМОЛЕЦЬ ПРИКОРДОННЯ»)

Анотація. *У статті досліджено участь молоді Могилівської округи в аграрних перетвореннях наприкінці 1920-х рр., зокрема колективізації, хлібозаготівлях, контрактації та сезонних сільськогосподарських роботах. На основі матеріалів газети «Комсомолець Прикордоння» висвітлено основні напрями діяльності комсомольських осередків, суперечності в реалізації радянської аграрної політики та неоднозначне ставлення молоді до її впровадження.*

Ключові слова: *Могилівська округа, молодь, комсомол, колективізація, хлібозаготівлі, аграрна політика, «Комсомолець Прикордоння».*

Oleksandr Komarnitskyi

THE PARTICIPATION OF YOUTH IN MOHYLIV OKRUHA IN AGRICULTURAL TRANSFORMATIONS IN THE LATE 1920s (BASED ON THE NEWSPAPER KOMSOMOLETS PRYKORDONNIA)

Abstract. *The article examines the participation of youth in Mohyliv Okruha in agricultural transformations in the late 1920s, particularly collectivization, grain procurement campaigns, agricultural contracting, and seasonal farm work. Based*

on materials published in the newspaper Komsomolets Prykordonnia, the study highlights the main areas of activity of Komsomol organizations, contradictions in the implementation of Soviet agricultural policy, and young people's ambivalent attitudes toward its implementation.

Keywords: *Mohyliv Okruha, youth, Komsomol, collectivization, grain procurement, agricultural policy, Komsomolets Prykordonnia.*

Наприкінці 1920-х рр. сільська місцевість сучасної Вінниччини, зокрема територія колишньої Могилівської округи, стала простором активних соціально-економічних та суспільно-політичних трансформацій, пов'язаних із розгортанням колективізації, хлібозаготівельних кампаній і перебудовою повсякденного життя селянства. Важливим учасником цих процесів була молодь, передусім члени комсомольських осередків, яких залучали як до реалізації аграрної політики радянської влади, так і до проведення культурно-освітньої роботи, ліквідації неписьменності та організації дозвілля в сільській місцевості.

Цінним джерелом для дослідження цих процесів є матеріали газети «Комсомолець Прикордоння» (орган окружних комітетів ЛКСМУ Кам'янеччини, Проскурівщини і Могилівщини), яка висвітлювала діяльність комсомольських організацій, їхню участь у господарських кампаніях і культурному житті регіону. Незважаючи на виразну ідеологічну заангажованість видання, зумовлену його належністю до радянської системи партійно-комсомольської преси, опубліковані на його сторінках повідомлення містять важливі фактичні відомості про діяльність молодіжних осередків, конкретні ініціативи, кількісні показники виконання господарських завдань, а також труднощі й суперечності, що виникали під час реалізації державної політики на місцях. Критичне зіставлення офіційної риторики з наведеними у публікаціях фактами дає змогу не лише реконструювати основні напрями діяльності молоді, а й виявити розбіжності між партійними настановами та реальною поведінкою комсомольців і селянства.

Для забезпечення колективізаційної кампанії до сіл направляли спеціальні бригади, до складу яких входили передусім комуністи й комсомольці. Їхню діяльність попередньо готували шляхом проведення відповідних курсів і роз'яснювальної роботи. Зокрема, Лучинецький райком комсомолу організував двотижневі курси підготовки колективізаторів сільського господарства, які після завершення навчання мали проводити роботу у своїх осередках [1]. Така практика свідчить про прагнення партійно-комсомольського керівництва забезпечити організований характер кампанії та підготувати молодіжний актив до виконання політичних завдань на місцях.

На початковому етапі колективних перетворень однією з поширених форм об'єднання селян були товариства спільного обробітку землі (ТСОЗи). Їх організація передбачала кооперацію селян у використанні земельних угідь та виконанні сільськогосподарських робіт. У с. Підлісний Ялтушківського району комсомольці проводили роз'яснювальну роботу щодо створення ТСОЗу на польовій землі, яка відійшла селу під час землеустрою [2]. У с. Воєводчинці Могилівського району організували чотири ТСОЗи, до яких залучили всіх комсомольців [3]. З ініціативи молодіжних осередків товариства також

створили в селах Бахтинок і Бахматинці Мурованокуриловецького району [4; 5].

Іншою формою колективного господарювання були сільськогосподарські артілі. Наприклад, у с. Тропова Лучинецького району за ініціативою комсомольців організували сільськогосподарський колектив і машинне товариство [6]. Проте наприкінці десятиліття дедалі більшого значення набували колгоспи. Особливо інтенсивно цей процес розгорнувся після проголошення курсу на суцільну колективізацію в листопаді 1929 р. Показовим прикладом стало створення в с. Серби Могилівського району колгоспу, основу якого становили комсомольці та молодь. Відповідно, господарство отримало назву «Комсомолець» [7; 8]. Така назва символізувала не лише участь молодіжного активу в колективному господарюванні, а й прагнення радянської влади представити молодь як рушійну силу соціалістичних перетворень.

Водночас організація колгоспів супроводжувалася не тільки пропагандою їхніх переваг, а й посиленням адміністративного тиску на селянство. На початку 1930 р. кампанія масового залучення селян до колективних господарств набула особливо інтенсивного характеру. Від молоді вимагали демонструвати відданість партійній політиці власним прикладом, вступаючи до колгоспів і переконуючи в цьому інших.

Проте документальні свідчення засвідчують, що комсомольці не завжди виконували такі настанови. У с. Копистиринці Мурафського району жоден член комсомольського осередку не вступив до колгоспу, пояснюючи це запереченнями з боку жінок і батьків [9]. Секретар осередку ЛКСУ с. Попівці Копайгородського району Антонов агітував за колективізацію, однак сам до колгоспу не вступив; загалом у селі колективне господарство підтримала лише одна особа [10]. Комсомольці сіл Петриман і Бахтин Мурованокуриловецького району також ігнорували колективізаційну кампанію [11].

Ще виразнішим прикладом стала бездіяльність комсомольського осередку с. Шостаківка Шаргородського району. У тогочасному повідомленні зазначалося, що він зовсім не брав участі в колективізації, унаслідок чого противники радянської політики могли діяти без належного опору з боку молодіжної організації [12]. Отже, навіть за умов посилення партійного контролю комсомольські осередки не завжди були спроможними забезпечити виконання поставлених завдань.

Ставлення молоді до колективізації не було однорідним. Комсомольці А. Катеринчик і Селюк із с. Деребчин Мурафського району пояснювали вступ середняків до колгоспів примусом, тоді як поведінку бідняків оцінювали як наслідок їхньої нібито недостатньої працьовитості [13]. Комсомолець С. Мороз із Михалпільського осередку відкрито агітував проти колективізації [14]. Наведені факти свідчать, що молодіжне середовище не було цілковито одностайним у сприйнятті аграрних перетворень. На позицію окремих комсомольців впливали сімейні обставини, місцеві соціальні відносини та власні оцінки наслідків колективізації.

Примусовий характер перетворень спричиняв і відкритий спротив. У с. Попелюхи Мурованокуриловецького району противники колективізації вбили секретаря комсомольського осередку Нетрепчука [15]. Цей трагічний випадок

засвідчує, що діяльність молодіжного активу в умовах аграрної кампанії могла супроводжуватися значними ризиками, а соціальне протистояння в селі набувало гострих форм.

Важливим напрямом залучення молоді до реалізації державної аграрної політики стали хлібозаготівлі, запроваджені в січні 1928 р. Для їх проведення комуністів і комсомольців об'єднували у спеціальні бригади, які займалися заготівлею зерна, агітацією серед селян і доставленням продукції до заготівельних пунктів.

У тогочасній пресі хлібозаготівельні кампанії нерідко подавали як масові громадські заходи, покликані продемонструвати єдність радянської влади та селянства. Показовим прикладом стала організація «червоної валки» в с. Клембівка Ямпільського району. Після чотириденної заготівлі було зібрано 920 пудів зерна. Для його перевезення до Ямполя сформували колону з 60 підвід, яка вирушила під музичний супровід. Автор повідомлення характеризував цю подію як демонстрацію «тісного союзу пролетаріату з основними масами селянства» [16]. Подібним чином хліб вивозили до заготівельного пункту із с. Котюжани Лучинецького району [17].

Однак святкова риторика газетних публікацій не дає підстав автоматично ототожнювати участь селян у таких заходах із добровільною підтримкою державної політики. Наведені повідомлення передусім відображали офіційну інтерпретацію кампаній, тоді як питання реальних мотивів селян, характеру мобілізації та можливого адміністративного тиску потребує окремого аналізу.

Важливим показником результативності роботи комсомольських організацій вважалося виконання планів заготівлі зерна. Так, Цекинівський осередок Ямпільського району станом на 25 серпня 1929 р. заготовив 550 пудів хліба замість запланованих 440 [18]. У день Паризької комуни 1929 р. у с. Велика Ольчедаїва Могилівського району зібрали 100 пудів зерна, а в с. Лучинчик – 50 пудів [19]. До відповідної роботи долучалися також комсомольські осередки сіл Чернелівка і Лука Барська Барського району [20].

Водночас існували випадки, коли молодь не підтримувала хлібозаготівельну політику. Зокрема, комсомолець Грабовський із Могилівської кооперативної профшколи агітував селян не продавати державі надлишки зерна [21]. Цей факт доповнює свідчення про неоднозначне ставлення комсомольців до аграрної політики та засвідчує наявність альтернативних позицій навіть серед представників молодіжної організації.

Іншим напрямом державного регулювання аграрного виробництва була контрактація, тобто система договірних закупівель сільськогосподарської продукції державою. Участь комсомольців у цій кампанії мала забезпечувати виконання встановлених завдань із постачання продукції. Зокрема, Митківський осередок ЛКСМУ Барського району виконав план контрактації цукрових буряків на 115% [22]. Цей результат демонструє, що діяльність молоді охоплювала не лише колективізацію та заготівлю зерна, а й інші механізми державного впливу на сільськогосподарське виробництво.

Таким чином, участь молодіжних організацій у хлібозаготівлях і контрактації була складовою ширшої системи мобілізації сільського населення. Вона поєднувала організаційні заходи, пропаганду та контроль за виконанням

державних планів, водночас виявляючи суперечності між офіційними вимогами й особистими переконаннями окремих комсомольців.

На відміну від участі в колективізаційних і хлібозаготівельних кампаніях, практична допомога селянам під час сезонних робіт безпосередньо відповідала нагальним потребам сільського господарства. За наявними свідченнями, одним із найпоширеніших напрямів діяльності молоді була підготовка до весняної сівби, зокрема очищення насіння, а також участь у посівній кампанії.

У с. Суботів Могилівського району комсомольці планували очистити 167 пудів зерна, але фактично підготували 300 пудів. У с. Михайлівка Ялтушківського району відповідні показники становили 4230 і 4665 пудів. Митківський осередок Барського району очистив 1677 пудів насіння [22; 23; 24]. Наведені цифри засвідчують, що в окремих населених пунктах молодіжні організації не лише виконували заплановані завдання, а й перевищували їх.

Проте результати роботи залежали від місцевих обставин і ставлення селян до організованих заходів. У с. Гавришівці Барського району поширювалися чутки про можливе вилучення насіння радянською владою. Зокрема, противники кампанії стверджували, що влада перебуває під загрозою, а насіння збирають для подальшого вилучення через спеціальні пункти. За повідомленням, така агітація впливала на поведінку селян: траплялися випадки, коли фактично очищували 12 пудів зерна, але реєстрували лише три [22]. Цей приклад показує, що господарські кампанії відбувалися в умовах недовіри, а офіційна звітність не завжди точно відображала реальний стан справ.

Безпосередню участь у сівбі брали комсомольці с. Гулі Ялтушківського району, які допомагали ТСОЗу засіяти площу 35 десятин [25]. Водночас у селах Петрашівка Ямпільського району та Деребчин Могилівського району молодіжні осередки працювали слабко або взагалі не брали участі в посівній кампанії [26]. Отже, навіть у сфері практичної господарської допомоги спостерігалися значні відмінності між окремими осередками.

Восени молодь долучалася до збирання та обмолоту врожаю. У с. Бабчинці Могилівського округу восени 1928 р. комсомольці обмолотили збіжжя в сільській торговельній установі (сельТВД), а зароблені кошти вирішили спрямувати на культурні потреби свого осередку [27]. Такий приклад засвідчує прагнення поєднувати господарську діяльність із фінансовим забезпеченням молодіжних культурно-освітніх ініціатив.

Окремим напрямом роботи була допомога малозабезпеченим верствам сільського населення. Зокрема, Митківський осередок Барського району організував два недільники на підтримку бідноти [22]. Комсомольці також виконували роботи, що мали практичне значення для місцевих громад. У с. Цеканівка Ямпільського району вони посадили сад, відремонтували дорогу та очистили криниці [28].

Ці заходи демонструють, що діяльність молодіжних організацій не обмежувалася виконанням політичних доручень. Участь у благоустрої, сезонних роботах і підтримці малозабезпечених селян сприяла розв'язанню окремих місцевих проблем. Водночас оцінювати ці ініціативи необхідно в контексті загальної політики радянської влади, яка поєднувала практичну

мобілізацію населення з ідеологічним вихованням та посиленням контролю над сільським життям.

Отже, молодь Могилівської округи брала активну участь у реалізації радянської аграрної політики, долучаючись до колективізації, хлібозаготівель, контрактації та сезонних сільськогосподарських робіт. Водночас матеріали газети «Комсомолець Прикордоння» засвідчують неоднорідність позицій комсомольців, труднощі впровадження аграрних перетворень і суперечність між офіційними настановами та реальною поведінкою молоді.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Готуються до засіву. *Комсомолець Прикордоння*. Орган окружних комітетів ЛКСМУ Кам'янеччини, Проскурівщини і Могилівщини. Кам'янець-Подільський, 1929. 16 лютого. №5 (46). С. 1.
2. Бурий. Об'єднуємо бідноту, б'єм некультурність. *Комсомолець Прикордоння*. 1928. 17 березня. №5. С. 2.
3. Усі комсомольці осередку – члени СОЗу. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 3 серпня. №24 (65). С. 1.
4. Будяк. Всім осередкам колективізуватися. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 28 вересня. №30 (71). С. 1.
5. Вознюк. Бахтиньські комсомольці – всі в колгоспі. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 27 серпня. №27 (68). С. 1.
6. Піонер. Допомагаєм вилізти бідноті зі злиднів. *Комсомолець Прикордоння*. 1928. 22 березня. №6. С. 1.
7. Колектив «Комсомолець». *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 9 травня. №13 (54). С. 1.
8. На райконференціях ЛКСМУ. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 9 травня. №13 (54). С. 1.
9. Я. М. Слова й діла Копистиринського осередку. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 20 червня. №19 (60). С. 1.
10. Б-нін. Тільки один комсомолець вступив в колгосп. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 31 грудня. №38 (79). С. 4.
11. Чмельов П. Не дбають про колективізацію. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 10 жовтня. №31 (72). С. 1.
12. Комсомолія Шаргородщини до весни готується мляво. *Комсомолець Прикордоння*. 1930. 20 лютого. №4 (84). С. 2.
13. Трудяща молодь Мурафського району викликає на змагання молодь Шаргородщини. *Комсомолець Прикордоння*. 1930. 20 лютого. №4 (84). С. 2.
14. Виключити таких з комсомолу! *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 28 вересня. №30 (71). С. 3.
15. Г. О. Глитаї вбили секретаря КСМ осередку тов. Нетрепчука. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 29 січня. №4 (45). С. 1.
16. Зозуляк. За приклад візьміть Клембівку. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 6 квітня. №11 (52). С. 2.
17. Марковський. Червоною валкою відвозимо заготовлений хліб. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 30 травня. №16 (57). С. 1.
18. Скрипка. Серпневий план уже виконали. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 27 серпня. №27 (68). С. 1
19. Карманський. Ось так виконувати інтернаціональні зобов'язання. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 6 квітня. №11 (52). С. 2.
20. Карлик. Треба усвідомити політичну суть заготівлі. *Комсомолець Прикордоння*. 1929. 15 січня. №3 (44). С. 2.

21. Б. Вигнати ворожий елемент з комсомолу й зі школи. *Комсомолець Прикордоння.* 1929. 7 грудня. №36 (77). С. 2.
22. Барська організація ЛКСМУ на огляді. *Комсомолець Прикордоння.* 1929. 13 квітня. №12 (53). С. 1.
23. Я. Першого пункта плану виконали. *Комсомолець Прикордоння.* 1929. 6 квітня. №11 (52). С. 1.
24. Коротко, що зробили осередки. *Комсомолець Прикордоння.* 1929. 6 квітня. №11 (52). С. 1.
25. Шукай. Готуємося до засівкампанії. *Комсомолець Прикордоння.* 1928. 22 березня. №6. С. 1.
26. Тут і досі гав ловлять. *Комсомолець Прикордоння.* 1929. 21 березня. №9 (50). С. 1.
27. Допомагали громаді й собі. *Комсомолець Прикордоння.* 1928. 18 вересня. №31. С. 1.
28. Ц. Прикрашуємо село. *Комсомолець Прикордоння.* 1928. 22 березня. №6. С. 1.

Анастасія Пустова

АНТИРАДЯНСЬКИЙ РУХ ОПОРУ ТА СЕЛЯНСЬКІ ВИСТУПИ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРІОД КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ

***Анотація**. У статті досліджуються причини, форми та перебіг антирадянського руху опору й селянських виступів на Поділлі в умовах насильницької колективізації наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. Особливу увагу приділено Вінницькому, Тульчинському та Дунаєвецькому районам, а також співвідношенню соціально-економічних, локальних і політичних мотивів селянського протесту.*

***Ключові слова:** Поділля, колективізація, селянство, опір, повстання, розкуркулення, ДПУ, Вінниччина.*

Anastasiia Pustova

ANTI-SOVIET RESISTANCE MOVEMENT AND PEASANT UPRISINGS IN PODILLIA DURING COLLECTIVIZATION

***Abstract.** The article examines the causes, forms, and course of anti-Soviet resistance and peasant uprisings in Podillia during forced collectivization in the late 1920s and early 1930s. Particular attention is paid to Vinnytsia, Tulchyn, and Dunaivtsi areas and to the interaction of socio-economic, local, and political motives of peasant protest.*

***Keywords:** Podillia, collectivization, peasantry, resistance, uprisings, dekulakization, GPU, Vinnytsia region.*

Колективізація сільського господарства стала одним із головних напрямів сталінської модернізації, що докорінно змінив соціально-економічний лад українського села. Її реалізація наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. супроводжувалася примусовим усуспільненням землі, худоби й реманенту, розкуркуленням, депортаціями, жорсткими хлібозаготівлями та наступом на традиційні форми сільського самоврядування. Для Поділля ці зміни означали не лише економічне, а й соціальне та світоглядне потрясіння.